

навоколишні ліси були центрами гайдамацьких постоїв. Після приєднання Правобережної України до складу Російської імперії Олександрівка стала власністю князя Потьомкіна. На початку XIX ст. землі навколо Олександрівки були розпродані кільком поміщикам. Палац, зображений на малюнку Орди, придбав батько майбутнього польського письменника Міхала Грабовського, який тут жив і творив з 1825 по 1850 рр. У палаці неодноразово бували українські та польські письменники (Т. Шевченко, П. Куліш, Б. Залеський, С. Гоцинський). На жаль, до наших днів будівля палацу не збереглася [2, 49]. Це зображення було вміщено в одному із видрукуваних альбомів Н. Орди.

Малюнки художника мають надзвичайну цінність – зображені на них пам'ятки та краєвиди, зокрема Чигиринщини, були змінені, перебудовані або зникли. Завдяки фотографічній точності та детальності вони можуть бути використані для відтворення історичного середовища України.

1. Stanisław S. Nicieja Poleski Napoleon // Indeks. Pismo Uniwersytetu Opolskiego. – № 1–2 (183–184). – Luty 2018. – S. 28–33.
2. Наполеон Орда і Україна. Альбом. – К.: Оранта Арт Бук, Львів: Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника, 2014. – 2014 с.
3. Czehryn. Widok ogólny miejscowości nad rzeką Tasmina. (Tekst Ukraina) [Интернет-ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://katalog.muzeum.krakow.pl/pl/work/MNK-III-ra-2853-Czehry%C5%84-Widok-og%C3%B3lny-miejscowo%C5%9Bci-nad-r>.
4. Napoleon Orda. Worocewicz k. Pinska 1807. – Warszawa 1883. Ukraina – rysunki i akwarele. Opisy rysunków wg "Katalogu rysunków architektonicznych ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie", PWN, Warszawa 1975. CZEHRYN [Интернет-ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://archive.is/YShoE#selection-347.0-347.7>.

Григорій ГОЛИШ

КРАЄЗНАВСТВО ЗОЛОТОНІЩИНИ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ЗДОБУТКИ І ПРОБЛЕМИ

Краєзнавчий рух на Золотоніщині має доволі тяглі у часі й багаті традиції. Новими його здобутками ознаменувався й початок ХХІ ст., котрий видався драматичним і насиченим знаковими подіями як національного, так і регіонального масштабів. Попри неперехідну актуальність і наукову значущість звернення до аналізу краєзнавчих процесів та регіональної історіографії, досі у розрізі окремих районів ця тема ще чекає на своє висвітлення. З огляду на зазначене, метою статті є на основі текстового аналізу основних краєзнавчих праць та реконструкції подій проаналізувати основні здобутки краєзнавців Золотоніщини на початку ХХІ ст. й окреслити окремі проблеми місцевого краєзнавчого руху.

Послугуючись традиціями та досвідом попередніх поколінь краєзнавців, ентузіастів місцевої історії Златокраю забезпечили подальший поступ краєзнавчого руху у нинішньому столітті. Насамперед, побачили світ десятки нових публікацій, присвячених славі минушині та сьогоденню краю, його відомим персоналіям, духовним процесам тощо.

Пріоритетне місце у краєзнавчих дослідженнях, як і досі, зайняли матеріали з історії населених пунктів Золотоніщини як спеціального, так і комплексного характеру. Патріарх українського краєзнавства М. Ф. Пономаренко створив невелике за обсягом, але інформативно цінне довідкове видання «Золотоніщина в осадах», котре містить авторські тлумачення місцевих ойконімів та базові відомості з історії поселень краю [1].

Відомий краєзнавець В. Ф. Почепцов видав книгу «Домантів», на сторінках якої вміщена змістовна інформація з історії одного із найдавніших поселень Златокраю [2]. Ним же видано й стислий історичний нарис про Золотоніщину від давнини до

сьогодення [3] та навчальний посібник з історії Черкащини XVIII–XXI ст. [4].

Відразу двома книгами поспіль успішно репрезентував себе талановитий краєзнавець, директор сільського краєзнавчого музею с. Піщане С. О. Чайка. Його дослідження «Пісочен на Супої» присвячено археологічно-літописній минувшині Піщаного – найстарішого поселення Златокраю, справедливо титулованого як «мати поселень» краю [5]. До честі автора, він задля реконструкції найдавніших сторінок історії виявив неабияку ретельність в опрацюванні достовірних джерел, в тому числі й стародруків та виявлених археологічних артефактів. Логічним продовженням вказаного видання стала його книга «Піщанський хронограф», яка охоплює історичний відтинок від XIII ст. до сьогодення і виконана у жанрі історико-публіцистичного есе [6]. Це детальний і ґрунтовний науково-популярний літопис знаного в Україні своїми бойовими й трудовими традиціями села, здобрений усілякими родзинками мікроісторії, цікавинками місцевого повсякдення і навіть пікантними деталями сільського гламуру.

Диалогію з історії доволі великого населеного пункту – села Вознесенського – подарували шанувальникам регіональної історії краєзнавці В. І. Колісник та П. Д. Чорнобай [7, 8]. Автори провели досить значний обсяг пошукової роботи й на основі переважно вже виданої краєзнавчої літератури та оприлюднених документів, спогадів зуміли подати об'єктивний перебіг подієвої історії та відомості про знаних вознесенців. Недоліком цього видання є відсутність належно оформленого науково-довідкового апарату.

Заслуговує на увагу шанувальників місцевої історії й краєзнавча розвідка педагога й краєзнавця І. Н. Богми, де він на основі спогадів та окремих документів висвітлює історію свого рідного села Зорівка – віднедавна першого на Золотоніщині центру ОТГ [9]. У літературно-публіцистичному жанрі спробував реконструювати історію села Плешкані та розповісти про найвідоміші постаті його уродженець, відомий бандурист П. І. Авраменко [10].

Доволі вичерпним дослідженням з історії поселень колишнього Гельмязівського району та його центру гідно поповнив краєзнавчу бібліотеку нашого району й уродженець цього села П. П. Карпенко [11]. Треба віддати належне авторові, який досить відповідально поставився до опрацювання залучених джерел, що й забезпечило вихід на належний рівень розкриття предмету краєзнавчого пошуку.

Публіцистично-художній нарис про своє рідне село Богуславець, котре є малою батьківщиною людини-академії М. О. Максимовича, створили поет І. С. Дробний та інженер О. Кононенко [12]. Поряд з цим книга містить добірку спогадів та літературних творів богуславчан. Хоча видання носить радше літературний, ніж дослідницький характер, однак це не применшує його значення для пропаганди сторінок місцевої історії.

Найрізноманітніші вектори життя маленького села Хвилюво-Сорочин в історичному часі відстежив його уродженець, інженер-електрик Д. П. Грекало. Попри відсутність досвіду дослідницько-краєзнавчої роботи у автора та недостатню репрезентативність залучених джерел все ж на сьогодні маємо це єдине видання з історії цього населеного пункту. Звертає на себе увагу й значна «залюдненість» сторінок книги відомими земляками [13].

Знаний на Черкащині геральдист О. Г. Толкушин також зосередився на вивченні історії окремих сіл Золотоніщини. Звернувшись до маловідомих архівних матеріалів, документів та спогадів учасників подій, він дослідив історію поселень Антипівської сільради [14], а також сіл Зорівка, Хрущівка й Лукашівка [15, 16]. При досить ґрунтовному висвітленні подієвої історії дещо менша увага відведена відомим персоналіям цих сіл. До суттєвих переваг названих видань слід віднести добротний ілюстративний фоторяд, підготовлений самим автором, та високий рівень видавничого дизайну.

Вагомою подією краєзнавчого життя Золотоніщини став вихід у світ фундаментального комплексного дослідження, присвяченого як загальній історії району, так і минувшині та сьогоденню всіх його 63 населених пунктів [17]. Послуговую-

чись базовими принципами історієписання, які запропоновані представниками французької школи «Анналів» (зокрема, в частині «тотальної» й «олюдненої» історії), автори на основі архівних та оприлюднених документів, матеріальних пам'яток культури, стародруків, періодики, спогадів, надбань «усної історії» в конкретно-історичному й узагальнюючому плані реконструювати життєдіяльність жителів краю у всіх без винятку його виявах (господарському, соціальному, політичному, духовному, ментальному, повсяк-

денному, персоналістичному тощо).

Торік вийшло друком уже 2-ге видання цього краєзнавчого мегапроекту – виправлене, доповнене й осучаснене; воно присвячено світлій пам'яті видатного краєзнавця М. Ф. Пономаренка [18]. Предметом гордості авторського колективу стало те, що передмови до обох видань були написані чинними на відповідний час головами Національної спілки краєзнавців України: до першого видання – академіком П. Т. Троньком і до другого – членом-кореспондентом НАН України О. П. Реєн-том. Обидва видання супроводжуються фотоматеріалами як сюжетного, так і портретного характеру, історичними й сучасними, чорно-білими й кольоровими. Вміщено й розлогий науково-довідковий апарат: хронологічна таблиця основних подій історії краю, іменний покажчик (близько 3 тис. імен), географічний покажчик (понад 1 тис. позицій), а також анотація англійською мовою. У другому виданні подано й вичерпний список учасників бойових дій в сучасній війні на сході України.

У фокусі дослідницької уваги золотоніських краєзнавців нині знаходяться й проблема історії місцевого шкільництва як віддзеркалення минувшини національної освіти. Зокрема, до 50-річчя Домантівської школи вийшла друком книга В. Ф. Почепцова, на сторінках якої подано історію закладу та відомості про її вчителів та вихованців [19]. Два видання присвячено історії та сьогоденню одного із найстаріших навчальних закладів краю – Золотоніської школи № 6. У 2003 р. нарис про історію названого закладу написав його колишній директор А. Ф. Маренич [20]. Логічним продовженням цієї благородної справи стало видання книги «Школа на Зозулівці» за авторством золотоніського поета й колишнього заступника директора СШ № 6 І. С. Дробного, журналіста О. Кирка та краєзнавця В. Г. Побиванця [21]. Спробу дослідити деякі сторінки минулого міської школи № 2 та життєві долі її найвідоміших вчителів і учнів зробив О. Кирко [22]. Попри очевидну затребуваність вказаних видань, вони однак не позбавлені певних недоліків, пов'язаних насамперед з вузькістю залученої джерельної бази (превалювання спогадів), що унеможливило вихід на більш вагомій дослідницькій результативності й значно звузило сегменти евристичної результативності.

Набагато глибшим і вичерпнішим у плані об'єктивної реконструкції освітянської минувшини є ґрунтоване на матеріалах центральних, регіональних та відомчих архівах, стародруках, синхронній періодиці та усних джерелах об'ємне дослідження історії й сучасності знаної на Черкащині Чапаєвської школи, яке виконане його колишнім директором [23]. До переваг цього видання слід віднести чіткий алгоритм подачі інформації, досить фахове відображення усіх сторін життєдіяльності шкільного колективу, належне наукове та лінгвістичне оформлення тексту й наявність численних фотоматеріалів.

Золотоніські краєзнавці звертаються й до висвітлення окремих періодів та спеціальних проблем історії краю. Зокрема, чільне місце продовжує займати тема історії Другої світової війни. До 55-річчя Перемоги над нацизмом вийшов

збірник документів, спогадів і статей «Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.» [24]. Авторі-упорядники зробили спробу проаналізувати події Другої світової на теренах краю, розповісти про земляків – героїв фронту і тилу та відстежити напрями роботи зі збереження історичної пам'яті. Вже згадані В. Колісник та П. Чорнобай у своїй книзі висвітлили історію Вознесенського в період великих випробувань доби світової війни, поіменно згадавши всіх полеглих односельчан та визволителів села [25].

Різні форми антинацистського руху опору на теренах золотоніського краю дослідив В. Ф. Почепцов [26]. Він також виступив упорядником хрестоматії з історії Черкаського краю у Другій світовій війні [27].

Славній козацькій добі й, зокрема, історії Кропивнянського полку (пізніше сотні) присвятив свою досить об'ємну книгу (551 с.) І. І. Жирко [28]. Автор досить детально висвітлює події історії краю в XVI – XVIII ст., подає історичні портрети місцевих соратників Б. Хмельницького, його наступників. Поряд з цим текст рясніє тими матеріалами, які варто було б винести в додатки (наприклад, поіменний перелік козаків окремих куренів, сотень тощо). Залучено багато відомих фактів, що стосуються загальної історії України. Автор послуговувався у відборі матеріалу не джерелами, а лише існуючою науковою й краєзнавчою літературою, що надало його книзі компілятивного характеру. До висвітлення козацької доби історії сіл Кропивна, Деньги, Хвильово-Сорочин звернувся й наш земляк, професор-психолог Ф. Іващенко [29].

Побачили світ і видання, присвячене надзвичайно щемній темі штучного голоду 1932–1933 рр. Вони є збірниками фрагментів архівних джерел, матеріалів періодики, спогадів очевидців про одну із найбільших трагедій українського народу [30, 31].

В активі золотоніського краєзнавства початку XXI ст. є й чимало досліджень знаково-доленосних періодів та подій української історії. Зокрема, краєзнавець С. В. Черненко дослідив хроніку колгоспного руху та особливості життя села на

Гельмязівщині [32]. Завдяки краєзнавчим студіям В. Ф. Почепцова побачили світ книги, в яких ідеться про визвольні змагання земляків на поч. XX ст., а також наприкінці XX – початку XXI ст. [33, 34]. Перу цього ж автора належить і дослідження про участь краян у подіях Української революції 1917–1921 рр. [35]. Про багатоманіття краєзнавчо-творчої палітри цього краєзнавця переконливо засвідчують і його дослідження про господарську діяльність поміщиків повіту в останній третині XIX – початку XX ст. [36, 37], про кореляцію життя повіту із подіями війни з наполеонівською Францією 1812 р. [38]. А задля пропаганди фондів очолюваного ним народного музею Віктор Федорович підготував популярний нарис «Речі говорять» [39].

Краєзнавці звертаються й до історії релігійних відносин та культових споруд. Зокрема, брати Віталій і Володимир Побиванці у своєму історико-літературному нарисі «Храм при дорозі» розповідають про минувшину й сьогодення золотоніського Свято-Успенського собору [40].

Чільне місце серед дослідницьких уподобань краєзнавців золотоніського краю займає регіональна персоналістика. Власне, цей напрям був започаткований багатотомним виданням «Черкащина в особах», який підготував авторський колектив на чолі з професором М. І. Бушиним. У цій серії побачили світ й інформативно насичені видання «Золотоніщина» та «Золотоноша» [41, 42]. Щоправда, вказані видання значно б виграли, аби вміщеним у них матеріалам була надана більша композиційна й стильова єдність.

До біографістики постійно звертається й В. Ф. Почепцов, який також підготував низку видань такого ґатунку. З-поміж них варто назвати такі його книги, як «Провісник Свободи», де йдеться про філософа й просвітника Я. П. Козельського [43], «Вибір» (про педагога-просвітника, діяча Української революції М. О. Злобинця) [44], «Батицький» [45] та «Генерал «Вперед» (оповідь про генерала М. К. Путейка) [46].

Відома письменниця-документалістка Н. Жук підготувала документальну повість про Героя України, директора СТОВ-Агрофірма «Маяк» М. С. Васильченка [47], а також добірку

нарисів про золотоніщан – Героїв праці [48]. За авторством відомого журналіста й громадсько-політичного діяча Г. В. Суховершка вийшов друком і життєпис колишньої очільниці району, Героя праці К. О. Полатайло [49]. Обласна організація НСКУ та Державний архів області видали книгу «Неспокій серця», присвячену народному академіку М. Ф. Пономаренку [50], а сам Михайло Федорович підготував біобібліографічний словник «Краєзнавці Черкащини» [51].

Про багатогранну організаторсько-педагогічну діяльність колишнього очільника Золотоніського райво, заслуженого вчителя України В. Ф. Клименка йде мова на сторінках книги «Спокою в житті не знав» [52]. Нещодавно побачила світ об'ємне видання «Пером публіциста», й лівова частка його матеріалів присвячена відомим персоналіям Лівобережної Черкащини [53].

Поряд з видавничою діяльністю краєзнавчий актив Златокраю проводив задля збереження історичної пам'яті багатогранну діяльність і в інших царинах. Початок ХХІ ст. ознаменувався активною пам'яткотворчою діяльністю. Так, у листопаді 2014 р. у міському меморіальному парку було відкрито пам'ятник героям Небесної сотні. З нагоди 100-річчя Української революції 1917–1921 рр. у райцентрі взяв прописку пам'ятник «Чорним запорожцям», який увічніює перемогу цього українського підрозділу над більшовиками в районі Золотоноші (скульптор І. В. Фізер).

Тоді ж у меморіальному парку з'явився пам'ятний знак на честь прикордонників різних поколінь. Пам'ять про визначних земляків увічніюють відкриті останнім часом у Золотоноші меморіальні дошки, зокрема, вченому-енциклопедисту Михайлу Максимовичу, поету І. С. Дробному (фасад міської школи № 6), педагогу й просвітителю М. О. Злобинцю (міський будинок дитячої і юнацької творчості), відомим вченим Ю. Т. Мітулінському (на будинку, де пройшли дитячі роки) і Ю. Б. Гнучому (міська школа № 3), творцям пісні «Степом, степом» М. Т. Негоді і А. М. Пашкевичу (готель «Зоря»), полеглому в сучасній війні на Сході країни воїну С. Риженку (професійний лицей). А на фасаді районного будинку культури, де свої перші

ролі зіграла зірка театру і кіно Н. М. Ужвій, також узяв прописку відповідний знак меморіальної пам'яті.

У с. Деньги з'явився пам'ятний знак святому Луці (Войно-Ясенецькому), а в с. Благодатне – добротний пам'ятник Матері. Пам'ять про полеглих у боротьбі з російською агресією воїнів-земляків увічніюють меморіальні дошки С. Риженку (Золотоноша), Р. Шеремету (с. Піщане), В. Газі (Гельмязів. Плешкані), С. Єпіфанову (Скориківка), Н. Крупці (Коробівка), О. Коломійцю (Драбівці), О. Бугаєнку (Зорівка).

Вважаємо за необхідне задля увічнення пам'ятних подій та видатних постатей краю розробити план монументальної пропаганди в селах району. Актуальність таких заходів вмотивовується нагальною необхідністю урізноманітнення форм і засобів національно-патріотичного виховання громадян України.

Для відзначення кращих дослідників історії краю в 2017 р. була запроваджена краєзнавча премія ім. Михайла Пономаренка. Її лауреатами стали І. С. Дробний, В. Ф. Почепцов та В. Г. Побиванець. З ініціативи краєзнавчого активу у 2014 р. було запроваджено Пономаренківські читання й уже проведено два таких зібрання за участю краєзнавців, педагогів, учнів, представників влади.

Як впливає з наведеного вище історіографічного огляду та фактичного матеріалу, краєзнавство Золотоніщини перебуває в доволі активному режимі. Побачили світ інформативно цінні науково-популярні та публіцистичні видання, присвячені поселенням, найвагомішим подіям та відомим персоналіям краю. Доводиться з прикрістю констатувати, що частина з них має недостатній науковий рівень і неналежне лінгвістичне оформлення. Залишається проблематичним і пошук коштів на краєзнавчі видання, тому вони виходять друком у мізерних накладках і здебільшого коштом самих авторів.

Попри певні досягнення в монументальній пропаганді, все ж залишається ще чимале поле діяльності в цій царині. Нинішній 2020 рік є особливим, позаяк краєзнавча спільнота Шевченкового краю відзначає 100-річний ювілей великого патріота й будителя М. Ф. Пономаренка. Впевнений, що рік ювілейний ознаменується й новими здобутками краєзнавців Златокраю.

1. Пономаренко М. Золотоніщина в осадах / М. Пономаренко. – Золотоноша : [б. в.], 2001. – 74 с.
2. Почепцов В. Домантів / В. Почепцов, Є. Почепцова. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю. А., 2006. – 65 с.
3. Почепцов В. Історичний нарис. Золотоніщина / В. Почепцов, Є. Почепцова. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю. А., 2004. – 107 с.
4. Почепцов В. Наш край у XVIII – XXI ст. : навч. посіб. / В. Почепцов, Є. Почепцова. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю. А., 2008. – 134 с.
5. Чайка С. Пісочен на Супої / С. Чайка. – Черкаси : Вертикаль, 2011. – 150 с. : іл.
6. Чайка С. Піщанський хронограф : історико-публіцистичне есе / С. Чайка. – Черкаси : Вертикаль, 2013. – 296 с. : іл., фото.
7. Колісник В. П. Вознесенське: сторінки історії села (село, події, люди) : у 2 част. / В. Колісник, П. Чорнобай. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю. А., 2013. – Ч. 1. – 368 с. : фото.
8. Колісник В. П. Вознесенське: сторінки історії села (село, події, люди) : у 2 част. / В. Колісник, П. Чорнобай. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю. А., 2016. – Ч. 1. – 328 с. : фото.
9. Богма І. Н. Історія Зорівки у спогадах зорівчан / І. Н. Богма. – [б. м.] : [б. в.], 2011. 116 с. – іл.
10. Авраменко П. Любі мої землячечки / П. Авраменко. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – 192 с. : іл.
11. Карпенко П. П. Нариси з історії Гельмязівщини / П. П. Карпенко. – Київ : Фітосоціоцентр, 2010. – 335 с. : фото.
12. Дробний І. На світанковій землі Михайла Максимовича / І. Дробний, О. Кононенко. – Черкаси : Інтроліга ТОВ, 2014. – 624 с. : фото.
13. Грекало Д. Паланка біля Нетечі / Грекало Д.. – Черкаси : Вертикаль, 2011. – 302 с.
14. Толкушин О. Свет земли Антиповской / О. Толкушин. – Черкаси : Око-плюс, 2006. – 119 с. : фото.
15. Толкушин О. Під щасливою зорею / О. Толкушин. – Черкаси : Вид. Андрощук П. С., 2008. – 127 с. : іл.
16. Толкушин О. На степовому просторі. Історія сіл Хрущівки та Лукашівки / О. Толкушин. – Черкаси : ТОВ «Задруга», 2012. – 232 с. : іл.
17. Голиш Г. М. Подорож Златокраєм. Нарис історії та сьогодення Золотоніського району / Г. М. Голиш, Л. Г. Голиш, М. Ф. Пономаренко. – Черкаси : Вертикаль, 2008. – 572 с. : іл., фото.
18. Голиш Г. М. Подорож Златокраєм. Нарис історії Золотоніщини та її поселень від давнини до сьогодення : 2-ге вид, випр. і доп. / Г. М. Голиш, Л. Г. Лисиця. – Черкаси : Вертикаль, 2018. – 580 с. : іл., фото.
19. Почепцов В. Школи – 50. Історія Домантівської ЗОШ / В. Почепцов. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2009. – 88 с.

20. Маренич А. Ф. Крізь терни до зірок / А. Ф. Маренич. – Черкаси : Сіяч, 2000. – 54 с.
21. Дробний І. Школа на Зозулівці / І. Дробний, О. Кирко, В. Побиванець. – Черкаси, 2011. – 300 с.
22. О. Кирко. Школа дитячих мрій / О. Кирко. Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2007. – 324 с. : фото.
23. Крізь роки й епохи. Історія і сучасність Чапаєвської школи. – Черкаси : Вертикаль, 2010 – 284 с. : іл., фото.
24. Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр. Документи, Спогади. Статті / авт. текстів Г. М. Голиш ; упоряд.: Г. М. Голиш, М. Ф. Пономаренко. – Черкаси : Відлуння-плюс, 2000. – 240 с. : фото.
25. Колісник В. Чорнобай П. Вознесенське у Другій світовій війні – Великій Вітчизняній війні / В. Колісник, П. Чорнобай. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю. А., 2015. – 142 с. : фото.
26. Почепцов В. Визвольний рух на Черкащині / В. Почепцов. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2013. – 122 с.
27. Почепцов В. Наш край в роки Другої світової війни : хрестом. / В. Почепцов, Є. Почепцова. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю. А., 2009. – 116 с.
28. Жирко І. Хроніка реєстрових козаків Кропивнянського полку та Кропивнянської сотні у складі Черкаського, Іркліївського, Кропивнянського, Переяславського полків / І. Жирко. – Тернопіль : Меркюрі-Тернопіль, 2007. – 551 с.
29. Іващенко Ф. З минулого козачих сіл (Кропивна, Деньги, Хвилівка) / Ф. Іващенко. – Золотоноша : [б. в.], 2010. – 70 с. : іл.
30. Почепцов В. Спогади очевидців про голодомор на Черкащині / В. Почепцов, Є. Почепцова – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю. А., 2008. – 34 с..
31. Почепцов В. Геноцид (на документах архівів, спогадах очевидців, публікацій ЗМІ) / В. Почепцов, Є. Почепцова – Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2009. – 44 с.
32. Черненко С. Хронологія колгоспів та сільських рад колишнього Гельмязівського району (1946 – 1951) / С. Черненко. – Золотоноша : [б. в.], 2015. – 20 с.
33. Почепцов В. Визвольний рух на Черкащині на початку XX століття / В. Почепцов. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2014. – 116 с.
34. Почепцов В. Визвольний рух на Черкащині (друга половина XX – поч. XXI ст.) / В. Почепцов. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2015. – 162 с.
35. Почепцов В. Буремні роки на Золотоніщині / В. Почепцов. – Золотоноша : [б. в.], 2017. – 89 с.
36. Почепцов В. Поміщики Золотоніського повіту в пореформений період 60 – 90-ті роки 19 ст. / В. Почепцов, Є. Почепцова. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2011 – 76 с.

37. Почепцов В. Поміщики Лівобережної України (друга половина XIX – початок XX с.) / В. Почепцов. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2016 – 250 с.
38. Почепцов В. В пам'ять 1812 року / В. Почепцов, Є. Почепцова. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2011 – 48 с.
39. Почепцов В. Речі говорять. Музей с. Домантове. / В. Почепцов. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю. А., 2005. – 64 с.
40. Побиванець В. Храм при дорозі : історико-літературний нарис / В. Побиванець, В. Побиванець. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю. А., 2019. – 148 с. : іл.
41. Бушин М. І. Черкаський край в особах (1941 – 2001 рр.). Золотоніщина / М. І. Бушин, Ю. Ю. Ілляшенко. – Черкаси : Відлуння-плюс, 2003. – 336 с.
42. Бушин М. І. Черкаський край в особах (1941 – 2001 рр.). Місто Золотоноша / М. І. Бушин, Ю. Ю. Ілляшенко. – Черкаси : Відлуння-плюс, 2003. – 208 с.
43. Почепцов В. Провісник свободи / В. Почепцов, Є. Почепцова. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2012 – 76 с.
44. Почепцов В. Вибір / В. Почепцов. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2018. – 118 с.
45. Почепцов В. Маршал Батицький / В. Почепцов, Є. Почепцова. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2016 – 52 с.
46. Почепцов В. Генерал Вперед / В. Почепцов, Є. Почепцова. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2006 – 43 с.
47. Жук Н. І доля стала світлом «Маяка» / Н. Жук. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2011 – 290 с. : фото.
48. Жук Н. Від зорі до зорі / Н. Жук. – Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2014 – 246 с.
49. Суховершко Г. В. Катерина Полатайло : нарис / Г. В. Суховершко. – Черкаси : Вертикаль, 2013. – 148 с.
50. Неспокій серця: до 85-річчя М. Ф. Пономаренка : зб. ст. і матер. / уклад.: Т. А. Клименко, В. М. Мельниченко. – Черкаси : Вертикаль, 2002. – 103 с. : фото.
51. Пономаренко М. Ф. Краєзнавці Черкащини : біобібліограф. слов. / М. Ф. Пономаренко. – Золотоноша : [б. в.], 2003. – 109 с.
52. Спокою в житті не знав / упоряд: Г. М. Голиш, А. Ю. Логінов. – Черкаси : Вертикаль, 2016. – 239 с. : фото.
53. Голиш Г. М. Пером публіциста : вибрані нариси, статті, інтерв'ю / Г. М. Голиш. – Черкаси : Вертикаль, 2019. – 388 с. : фото.

Борис ЮХНО

ДЕ У ЧЕРКАСАХ ПОЧИНАЄТЬСЯ «ЦЕНТР» (нотатки черкаського краєзнавця)

Все відносно, але для мене з дитинства – підсвідомо так. Проїхав пару зупинок з Казбету автобусом №1 чи тролейбусом №1 до зупинки “Трикошажна фабрика” – ти в центрі. А закінчувався він, само собою, “Будинком торгівлі”.

Назад, до перхрестя. Ось ті будиночки на розі Шевченка – Кірова, на місці яких “Добробуд” вже пару років жене житловий хмарочос, поруч з яким навіть 48-метровий “німецький” будинок видаватиметься невеличким. Скільки у ньому планується поверхів – 22 чи 24 – зараз не пригадаю, та й не суть. Якось навіть не уявляється, як воно буде, коли отакений колос на бетонних ногах нависне прямо над вузьким у тому місці тротуаром.

Все ж “архітектурна пам'ять” – штука непевна. Ніби не сумніваєшся, що ту чи іншу картинку вона збереже назавжди, а мине кілька років – і “упс... а що ж тут було?”

Ну, конкретно отут – я добре пам'ятаю, адже минав дистанцію щодня (а знаєте, що таке “дистанція”? то відстань, яку проходив середньостатистичний стародавній грек за час від появи над обрієм найменшого шматочка сонця до миті, коли вже ціла червона куля прикрашала горизонт).

На початку 2000-х слідом за наливайкою з царською назвою “Лідія II” – вона й досі жива-здорова, тільки ім'я змінила – але трохи глибше, стояло рядочком три аналогічних за профілем діяльності “заклади”, фактично цілодобових. Пластикові столики, пластикові стаканчики, пластикові кури... Гидке пійло: що міцне, що “Юпі”. Влітку перед “алко-сектором” – яскрава пивна палатка і кілька парасольок. На кордоні усієї цієї пишноти, перпендикулярно тротуару, сиділо кілька бабусь. Офіційно – із семками та поштучними сигаретами. Неофіційно – із вже зарядженими біломоринами.

А між наливайками починалася стежка “в бур'яни” (реально туди, бо до того, як почали копати котлован, там вовки вили).